

A13. Boter maken

Boter is de gekarnde [room](#) van melk. Men spreekt ook wel van roomboter, wat een [pleonasme](#) is, aangezien boter altijd van room gemaakt wordt (*Met een pleonasme zeg je twee keer hetzelfde met verschillende woorden*).

De productnaam 'boter' is beschermd en mag alleen gebruikt worden als er ten minste 80% melkvet in het product zit.

[Margarine](#) (vroeger kunstboter genoemd) is dus geen boter, ook al wordt het in dagelijks spraakgebruik ten onrechte vaak zo genoemd.

Productie:

Boter bestaat voor ruim 80% uit het vet van de melk. Melk van de koe bevat ruim 4% vet waardoor voor iedere kilogram boter circa 20 liter melk nodig is.

Er zijn verschillende methodes om boter te maken, machinaal en handmatig. In beide gevallen zijn de volgende stappen te onderscheiden:

- Het melkvet in melk wordt geconcentreerd. Bij de vroegere handmatige methodes werd dit gedaan door het vet van de melk te scheppen, het afromen. De melkvetten hebben een lagere dichtheid dan het water dat in de melk zit, ze komen daarom spontaan bovendrijven. Op de boerderij gebeurde dit in grote vlakke bakken de zgn. aden. De melk stond daar een tijd in en de room kwam bovendrijven. Tegenwoordig gebruikt men meestal andere methodes, bijvoorbeeld met een centrifuge omdat dit veel sneller gaat. De vetbolletjes in de melk, die lichter zijn dan het vocht, worden in de centrifuge naar binnen gedrukt en langs een centrale buis afgevoerd. Op deze wijze wordt het vetgehalte in de room tot 35% à 40% verhoogd.
- Het geconcentreerde melkvet (room) wordt vervolgens op de juiste temperatuur gebracht en dan gekarnd: dit is het kloppen van de room. Door dit kloppen gaan de vetdeeltjes meer aan elkaar kleven waardoor ze nog verder geconcentreerd worden. Na het karnen verkrijgt men boter en karnemelk. De boter wordt nog gekneet om het resterende vocht gelijkmatig te verdelen. In de Frieia gebeurt dit in de grote karnton. In het begin wordt de melk daarin gekarnd. Na het karnen wordt een kneedwerk ingeschakeld en de boter gekneet. De karnemelk wordt afgetapt en de boter eruit geschept. Om de laatste resten boter uit de ton te krijgen werden de kleinste jongens in de ton aan het werk gezet.
- Tenslotte worden melkzuurbacteriën toegevoegd om de boter het gewenste aroma te geven.
- Vervolgens wordt de boter verpakt in tonnetjes, vaten of (later) in pakjes met de machines zoals die ook in Freia staan.

Geschiedenis:

De industriële productie van boter is ontstaan aan het einde van de 19e eeuw. Tot die tijd werd zuivel in West-Europa vooral beschouwd als een bijproduct van de veeteelt en kwam het doorgaans slechts ten goede aan de boer en zijn gezin. Door de economische groei vanaf halverwege de 19e eeuw steeg de vraag naar zuivelproducten en begonnen de boeren meer op die vraag in te spelen. De boterproductie werd aanvankelijk nog geheel handmatig gedaan. In de jaren 70 van de 19e eeuw vond de Zweed Gustaf de Laval een centrifuge uit, die de weg opende naar een industriële productie van boter. Of de koeien buiten of binnen werden gehouden, was uiteindelijk van invloed op de kleur van boter. Doordat de koeien 's winters lang op stal stonden, zag de boter erg bleek. De consument hield echter van de geelachtige kleur van zomerboter, waardoor bij de boeren vraag ontstond naar een manier om boter te kleuren, dat gebeurde vanaf rond 1877 met een kleurstof genaamd "carotinekleursel" of "orleaanpasta".

In het museum zijn in diverse boerderijen werktuigen en attributen terug te vinden die gebruikt werden bij het boter maken. Een handkarn (o.a. [1.17 Staphorst](#)), een wipkarn (o.a. [1.14 Giethoorn](#)), een d.m.v. een hond aangedreven hondenkarn ([1.10 Varik](#)) en een d.m.v. een paard aangedreven roskarn ([1.16 Kadoelen](#)).

Spreekwoorden en gezegden:

Boterbriefje =(trouwakte)

Boter bij de vis

Contant afrekenen

Hij heeft boter op zijn hoofd

Anderen iets verwijten, terwijl spreker het zelfde verweten kan worden

Met zijn neus in de boter vallen

Hij heeft het goed getroffen

Boter aan de galg smeren

Vergeefse moeite voor een verloren zaak

Het botert niet zo tussen die twee

Ze kunnen niet goed met elkaar overweg

Zoeken naar een haar in de boter maken

Van de kleinste dingen een probleem